

І.Я. Софіщенко, к.е.н., доц.

М.О. Руба, магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Розглянуто ретроспективу та здійснено оцінку стану сучасної митної політики України, визначено організаційні та економічні механізми застосування митних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі в період розвитку інтеграційних процесів. Досліджено порядок формування пріоритетів митної політики України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом. Проаналізовано динаміку експортно-імпорتنних операцій України та ЄС. Пріоритетами підвищення дієздатності митної політики визначено заходи, спрямовані на розвиток вітчизняного імпорту, покращання рівня захисту національних інтересів держави з одночасним збалансованим впровадженням міжнародних вимог та стандартів, забезпечення впровадження в митних органах уніфікованих технологій митного контролю та митного оформлення, створення максимально сприятливого середовища для учасників зовнішньоекономічної діяльності, підвищення ефективності оперативного виявлення та протидії негативним явищам у середовищі зовнішньої торгівлі, удосконалення існуючої податкової та тарифної політики України за галузевим принципом. Розроблені рекомендації щодо підвищення дієздатності митної політики держави в умовах розвитку з ЄС сприяють як залученню України до інтеграційних процесів, так і розвитку вітчизняного бізнесу.

Ключові слова: митна політика; митний тариф; Європейський Союз; європейська інтеграція; зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, в складних ринкових умовах України та у світі, проведення ефективної митної політики необхідне для врегулювання зовнішньоекономічної діяльності та можливості інтеграції у світовий торговельний простір. Митна політика визначає основні цілі та завдання митної справи, яку становлять порядок переміщення через митний кордон України товарів і послуг, митне регулювання, пов'язане з установленням податків і зборів, процедур митного контролю та митного оформлення, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, інші заходи, спрямовані на реалізацію митної політики України.

Митна політика є одним з основних інструментів протекціоністської політики держави, проте на шляху до лібералізації торгівлі з ЄС Україна змінює даний вектор спрямованості та здійснює зменшення чи скасування ставок мита на певні, визначені угодою про Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, групи товарів. Україна як держава, що претендує на членство в Євросоюзі, формує митну політику з дотриманням вимог світових організацій. В умовах курсу європейської інтеграції пріоритети митної політики набувають особливого значення та зосереджуються на питаннях міжнародного співробітництва й впровадження в Україні світового досвіду митного регулювання, необхідним є використання об'єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг в окремих галузях і сферах економіки.

Процес європейської інтеграції, до якого залучилася Україна, впливає на зовнішньоекономічну діяльність і обумовлює необхідність вдосконалення, перш за все, податкової та митної політики, що забезпечують регулювання цієї сфери.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад дослідження митного регулювання та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення митної політики держави в контексті підписання угоди про Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Об'єктом дослідження є митна політика України в умовах інтеграції до Європейського Союзу, предметом – організаційні та економічні механізми застосування митних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі в період розвитку інтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблем митного регулювання присвячено роботи багатьох українських вчених: К.Н. Владимірова, О.П. Гребельника, В.І. Дудчака, О.І. Зельниченка, О.В. Мартинюка, Ф.Л. Жоріна, П.В. Пашка,

К.К. Сандровського, С.А. Терещенка, які в своїх працях розкривали проблеми розвитку зовнішньої торгівлі та удосконалення механізмів тарифного й нетарифного регулювання, окреслювали стратегії розвитку глобальної інтеграції. Однак зміни, що характерні сучасним політичним та економічним реаліям, а також недостатнє висвітлення у працях науковців питань митного регулювання в контексті зарубіжного досвіду, актуалізують проведення даного дослідження.

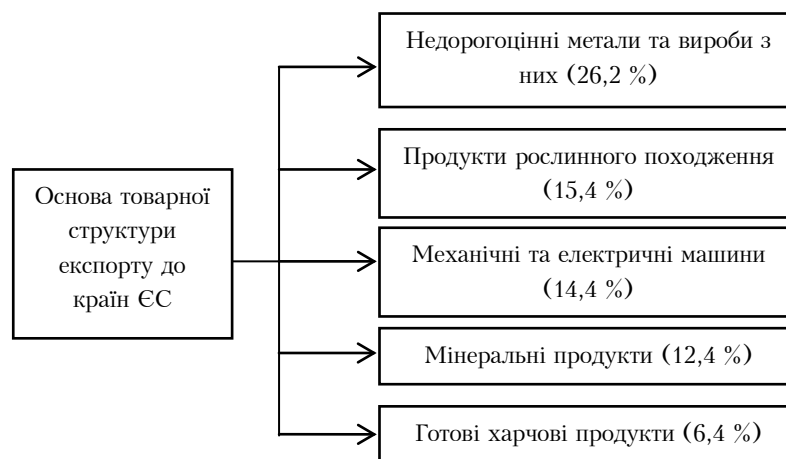
Викладення основного матеріалу дослідження. Відносини між Україною та Європейським Союзом започатковані в грудні 1991 р., коли міністр закордонних справ Нідерландів як головуючої в ЄС держави у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. З підписанням та ратифікацією у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відносини сторін почали розбудовуватися у якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції. Під час підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 р. Президентом України П.О. Порошенком та під час її ратифікації 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України зроблено заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі [9].

Серед основних цілей Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України 26 травня 2015 р., визначено забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. Згідно зі Стратегією, Угода про асоціацію між Україною та ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС [9].

Враховуючи зазначені вище факти, необхідним є дослідження експортно-імпорتنних операцій товарів і послуг України та ЄС.

Так за I півріччя 2015 р. експорт товарів до країн ЄС становив 6062,8 млн. дол. США (або 32,7 % від загального обсягу) і зменшився, порівняно з I півріччям 2014 р., на 35,6 % (на 3356,2 млн. дол.), імпорт – відповідно 7389,9 млн. дол. (або 42,8 %) та зменшився на 25,7 % (на 2557,4 млн. дол.). Негативне сальдо становило 1327,1 млн. дол. (мінус 528,3 млн. дол. за I півріччя 2014 р.) [10].

Основні товари, що експортуються до ЄС, наведено на рисунку 1.

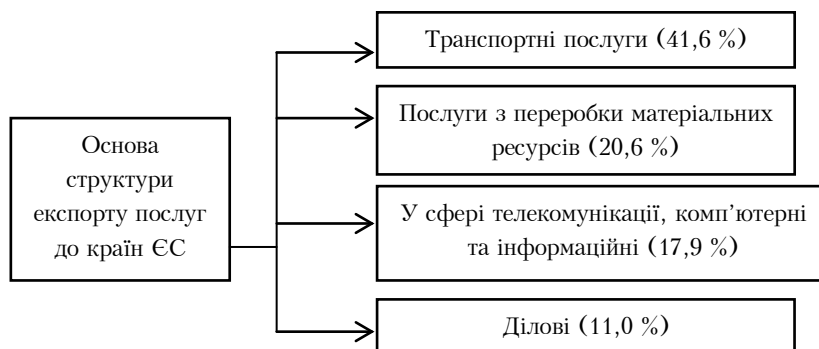

Джерело: сформовано на основі [10]

Рис. 1. Товарна структура експорту до країн ЄС

За I півріччя 2015 р. експорт послуг до країн ЄС становив 1392,9 млн. дол. США (або 30,8 % від загального обсягу) і зменшився, порівняно з I півріччям 2014 р., на 31,7 % (на 647,0 млн. дол.), імпорт – відповідно 1099,3 млн. дол. (або 46,3 %) та зменшився на 27,2 % (на 410,7 млн. дол.). Позитивне сальдо складало 293,6 млн. дол. (у I півріччі 2014 р. – плюс 529,9 млн. дол.) [10].

Послуги, що експортуються до країн ЄС, наведено на рисунку 2.

Джерело: сформовано на основі [10]

Рис. 2. Структура експорту послуг до країн ЄС

Отже, сучасний етап реалізації митної політики України потребує змін та необхідності розширення масштабів міжнародної торгівлі, що зумовлено ускладненням торговельних процесів.

За умов глобалізації світового господарства та розширення впливу міждержавних інституцій регулювання торгівлі зовнішньоекономічна політика більшості держав будується із врахуванням вимог і механізмів Світової організації торгівлі. Одним із найвагоміших інструментів цієї політики є митний тариф, що має повсюдне застосування, охоплюючи, за окремими оцінками, близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинених країн, збільшуючи ціну імпортного та/або експортного товару, а також впливає на обсяг і структуру зовнішньої торгівлі [4].

В сучасних умовах актуальним є розгляд Угоди про Асоціацію з ЄС (АА), Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), що містять елементи: 1) право/співробітництво й 2) торгівля та економічна інтеграція. DCFTA містить у собі класичну частину «FTA» (тарифи), а також великий масив інформації щодо гармонізації регулятивних положень між ЄС та Україною (нетарифні бар'єри).

Угоди АА/DCFTA підписані 27 червня 2014 р., ратифіковані Україною 15 вересня 2014 р., а зараз процес ратифікації (парламентами країн-членів ЄС) йде з боку ЄС. Угоди АА/DCFTA тимчасово набрали чинності з 1 листопада 2014 р. за винятком Угоди DCFTA (що набере чинності з 1 січня 2016 р.) [3].

Цілями Угоди DCFTA визначено:

- сприяння торгівлі між ЄС та Україною й збільшення обсягу торгівлі;
- стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць;
- краща інтеграція економік ЄС та України;
- покращання бізнес- та інвестиційного клімату України [3].

Для досягнення визначених цілей необхідним є подолання тарифних та нетарифних бар'єрів, зокрема тарифних: скасування або зниження більшості тарифів і зборів, а також нетарифних (Українське законодавство, нормативи, стандарти та технологічні методи будуть гармонізовані з нормативною базою ЄС), а саме:

- ліцензії;
- стандарти;
- «червона стрічка» (на кордоні та на додачу до кордонів);
- монетарні обмеження;
- географічні показники (GIs);
- правила державних закупівель;
- державні субсидії, що спотворюють конкуренцію;
- положення про захист інвестицій;
- багато інших інструментів [3].

Однак державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [5, гл. 1, ст. 5].

Митно-тарифні методи регулювання (імпортні та експортні тарифи) є історично першим інструментом протекціонізму і регулювання зовнішньої торгівлі. Вони займають центральне місце в системі реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Тарифні методи розроблені досить досконало і зведені у системи єдиних митних тарифів.

У широкому розумінні митний тариф – це засіб здійснення зовнішньоторговельної політики держави, а також інструмент регулювання внутрішнього ринку країни у його взаємодії із зовнішніми ринками [8].

Знижуючи чи підвищуючи митні тарифи, країна завжди ризикує: у першому випадку – отримати перенасичення внутрішнього ринку імпортними товарами, що призведе до зменшення національного виробництва таких товарів, а у другому – завести країну у глухий кут міжнародної економічної ізоляції. Тому завжди необхідно проводити виважену митно-тарифну політику і зважати на власні економічні інтереси.

Наприклад, якщо ставки ввізного мита на готову побутову, комп'ютерну техніку, устаткування відрізняються від ставок на комплектуючі до них у рази й десятки разів, це призводить до ввезення товарів частинами або ввезення лише комплектуючих із подальшим тіншовим складанням цих товарів та ухиленням від сплати податків. Така нормативна база значно послаблює, а іноді зводить нанівець регулятивну і фіскальну функції мита.

На практиці для того щоб встановити ціну імпортного товару, необхідне не тільки детальне вивчення та розуміння іноземного законодавства, але й залучення експертів. Митні тарифи захищають внутрішній ринок від іноземної конкуренції, оскільки збільшують ціну імпортного товару. Для того щоб визначити наскільки збільшення є справедливим, судам доводиться досліджувати міжнародні акти та залучати експертів. При цьому часто висновок експерта відіграє вирішальну роль при прийнятті рішення [1].

Кожна країна має свій митний тариф, що може різнитися способом нарахування мита. Збільшення обсягів і ускладнення структури зовнішньої торгівлі, участь у міжнародних торговельних операціях сотень тисяч найменувань товарів викликали потребу в узгодженні правил організації та побудови системи товарних номенклатур. Розроблення відповідного документа тривало близько десяти років за участі експертів різних країн, представників міжурядових та неурядових організацій і завершилося прийняттям Гармонізованої системи опису й кодування товарів, невід'ємною частиною якої є номенклатура товарів [1]. Отже, нові умови потребують адаптації українського як законодавства, так і практичного розуміння всіх ключових процесів.

Таким чином, митно-тарифне регулювання є одним із найпоширеніших та найдієвіших економічних інструментів регулювання зовнішньоекономічних відносин і захисту національної економіки від зовнішнього неконтрольованого впливу. Однак митний тариф в умовах лібералізації торгівлі не має втрачати своїх основних функцій, а навпаки мусить балансувати національні інтереси з інтересами інших країн.

Протягом останнього часу здійснювались значні зрушення в напрямку удосконалення національної митної політики. Позитивними здобутками у сфері здійснення митної політики визначають:

1. Взаємодію митних органів з суб'єктами господарювання, які здійснюють ЗЕД. Завдяки такій взаємодії забезпечено зростання додаткових надходжень до Державного бюджету України [5].

2. Активізацію роботи з приведення законодавства України у сферу захисту прав інтелектуальної власності з метою посилення протидії незаконному переміщенню товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності.

3. Налагодження ефективної взаємодії з митними службами інших держав найбільших торговельних партнерів України в цілях виявлення корупційних тіншових схем у ЗЕД та організованих угруповань, що ведуть злочинну діяльність у зовнішньоекономічній сфері та займаються легалізацією (відмиванням) кримінальних коштів.

4. Запровадження системи електронного декларування, що здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках [5, гл. 40, ст. 257, п. 2].

Електронне декларування – це комплексне поняття, що містить декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів; митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів на підставі поданих електронних документів (у т. ч. дозвільного характеру) [7, с. 140].

В цілому електронна митниця як автоматизована система обліку зовнішньоекономічних операцій юридичних та фізичних осіб має забезпечувати виконання таких функцій:

- накопичення інформації про зовнішньоекономічні операції юридичних та фізичних осіб у відповідних базах даних (на центральному та регіональному рівнях);
- взаємодія з іншими зовнішніми інформаційними системами;
- уведення інформації про можливу зовнішньоекономічну операцію юридичної або фізичної особи безпосередньо з первинних документів, враховуючи їх відцифрований вигляд;
- хронологічне накопичення інформації про зовнішньоекономічні операції юридичних та фізичних осіб;
- формування аналітичних звітів про експортно-імпорتنі операції країни;
- дотримання необхідного рівня технічного захисту інформації [7, с. 139].

Зважаючи на зазначені тенденції та умови функціонування митної політики в Україні, пріоритетами підвищення дієздатності політики держави у цій сфері мають стати такі заходи:

- розвиток вітчизняного імпорту та створення максимально сприятливого середовища для учасників ЗЕД з метою активізації здійснення експортно-імпорتنих операцій. Таким чином забезпечиться підвищення рівня захисту національних інтересів держави з одночасним збалансованим впровадженням міжнародних вимог та стандартів;
- забезпечення впровадження в митних органах уніфікованих технологій митного контролю та митного оформлення.

Зокрема, для економії витрат часу при розмитненні товарів та забезпечення економічної безпеки підприємства, зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу варто запровадити механізми їх інформаційного забезпечення (об'єднати наявні системи контролю за експортом, імпортом і транзитом у єдину систему; увести систему єдиного обліку торговців із реєстрацією лише в одній країні; надати суб'єктам ЗЕД можливість використання місць єдиного електронного доступу для оформлення зовнішньоекономічних операцій та ін.) [2, с. 108];

- підвищення ефективності оперативного виявлення та протидії негативним явищам у середовищі зовнішньої торгівлі, що є потенційними загрозами безпеці та інтересам держави;
- удосконалення існуючої податкової та тарифної політики України за галузевим принципом, що дасть можливість уникнути небажаних наслідків у вигляді тінізації частини суб'єктів національної економіки.

В контексті процесу інтеграції України до Європейського Союзу у вигляді підписання угоди про ЗВТ та для того, щоб посилити співпрацю з провідними світовими економічними організаціями, варто аналогічно до країн Центральної Європи, які вже пройшли цей шлях, вносити зміни у національне законодавство та використовувати лише ті інструменти митно-тарифного регулювання, які не лише не суперечать принципам ЄС, але і здатні захистити економічні інтереси України, тобто варто поступово зменшувати митні ставки відповідно до домовленостей, при цьому не відмовляючись від захисту вразливих галузей економіки (АПК, машинобудування, харчова промисловість, енергетичний сектор та інші), а також продовжити подальше впровадження системи аналізу ризиків та пост-аудиту для запобігання митним правопорушенням [6].

Висновки та пропозиції. В умовах формування розвитку ринкових відносин митна політика поступово стає інструментом і засобом рішення внутрішньо-економічних завдань: вона покликана стимулювати всебічний розвиток вітчизняної економіки, надавати їй нові імпульси, захищати її від проникнення деструктивних елементів та руйнівного впливу.

З кожним роком збільшується вплив Європейської спільноти на Україну. Для того щоб досягти оптимізації відносин з Європейським Союзом, Україна має засвоїти досвід країн Центральної Європи, особливо Польщі, яка впевнено проводила переговірні процеси про вступ до ЄС, оперативно вирішувала внутрішні соціально-економічні проблеми. Українське державне керівництво має чітко підтримувати незмінність зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію, проводити відкрити, прозору і зрозумілу для своїх громадян та світу інтеграційну політику, впроваджувати європейські норми і стандарти життя.

Враховуючи умови Угоди про Асоціацію з ЄС (АА), Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), для досягнення визначених цілей необхідним є подолання тарифних та нетарифних бар'єрів. Однак зменшення тарифів в умовах обмежених можливостей фінансування ускладнює реалізацію політики щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки. З огляду на це, необхідно застосовувати

методи захисту мало захищених галузей економіки за допомогою саме митних тарифів. Тому сьогодні доцільним є перегляд домовленостей з метою підвищення мита на перелік деяких товарів.

Список використаної літератури:

1. Аби встановити ціну імпортного товару, законники послуговуються іноземними конвенціями та залучають експертів / Газета «Закон і Бізнес» : Митна гармонія. – 08.08-14.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/117948-abi_vstanoviti_mitni_tarifi_na_importniy_tovar_suddi_poslugo.html.
2. Гуцу С.Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції / С.Ф. Гуцу // Гуманітарний часопис. – 2013. – № 4. – С. 105–109.
3. Імплементация Угоди про зону вільної торгівлі (DCFTA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pfm.in.ua/files/files/pfm_document_54e4ba59296ba.pdf.
4. Мельник Т. Тарифне регулювання у контексті членства України у СОТ / Т.Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2/2009. – С. 5–12.
5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (зі змінами та доповненнями від 24.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
6. Новікова К.І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні / К.І. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm.
7. Пархоменко В.П. Процеси введення електронного митного декларування в Україні / В.П. Пархоменко, О.В. Ігнатєва // Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Дала. – 2013. – № 4 (193), Ч. 2. – С. 138–142.
8. Плахотна К.Є. Митно-тарифне регулювання в умовах лібералізації торгівлі / К.Є. Плахотна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2012/5-6/201217.html>.
9. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>.
10. Стан зовнішньоекономічних відносин із країнами Європейського Союзу за I півріччя 2015 року : Експрес-випуск від 17.09.2015 р. № 437/0/08.2вн-15 / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2015/09/222pdf.zip>.

References:

1. „Aby vstanovyty cinu importnogo tovaru, zakonnyky poslugujujot'sja inozemnyjmi konvencijamy ta zaluchajut' ekspertiv”, *Zakon i Biznes. Mytna harmonija*, 08.08-14.08.2015, available at: http://zib.com.ua/ua/117948-abi_vstanoviti_mitni_tarifi_na_importniy_tovar_suddi_poslugo.html
2. Gucu, S.F. (2013), „Problemy mytnogo reguljuvannja v Ukraini v umovah jevrointegracij”, *Gumanitarnyj chasopys*, № 4, pp. 105–109.
3. „Implementacija Ugody pro zonu vil'noi' torgivli (DCFTA)”, available at: http://pfm.in.ua/files/files/pfm_document_54e4ba59296ba.pdf
4. Mel'nyk, T. (2009), „Taryfne reguljuvannja u konteksti chlenstva Ukrainy u SOT”, *Visnyk KNTEU*, Kyev, 2, pp. 5–12.
5. Mytnyj kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI (zi zminamy ta dopovnennjamy vid 24.07.2015 r.), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
6. Novikova, K.I. (2010), *Svitovij dosvid mytno-taryfnogo reguljuvannja ta mozhlyvosti jogo zastosuvannja v Ukraini*, available at: www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm

7. Parhomenko, V.P. and Ignat'jeva, O.V. (2013), „Procesy vvedennja elektronnoho mytnogo deklaruvannja v Ukraini”, *Visn. Shidnoukr. nac. un-tu im. V.Dalja*, № 4 (193), Ch. 2, pp. 138–142.
8. Plahotna, K.Je. (2012), *Mytno-taryfne reguljuvannja v umovah liberalizacii' torgivli*, available at: <http://soskin.info/ea/2012/5-6/201217.html>
9. Predstavnytvo Ukrainy pry Jevropejs'komu Sojuzi ta Jevropejs'komu Spivtovaryystvi z atomnoi' energii', available at: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>
10. «Stan zovnishn'oekonomichnyh vidnosyn iz krai'namy Jevropejs'kogo Sojuzu za I pivrichchja 2015 roku» (2015), *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, ekspres-vypusk, 17.09.2015 r., № 437/0/08.2vn-15, available at: www.ukrstat.gov.ua/express/expr2015/09/222pdf.zip

СОФИЩЕНКО Ирина Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси:

– проблеми міжнародного руху капіталу та регулювання процесів інтернаціоналізації національної фінансової системи.

РУБА Марія Олександрівна – магістрант кафедри міжнародної економіки та маркетингу економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси:

– дослідження проблемних питань митної політики України.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2016.